

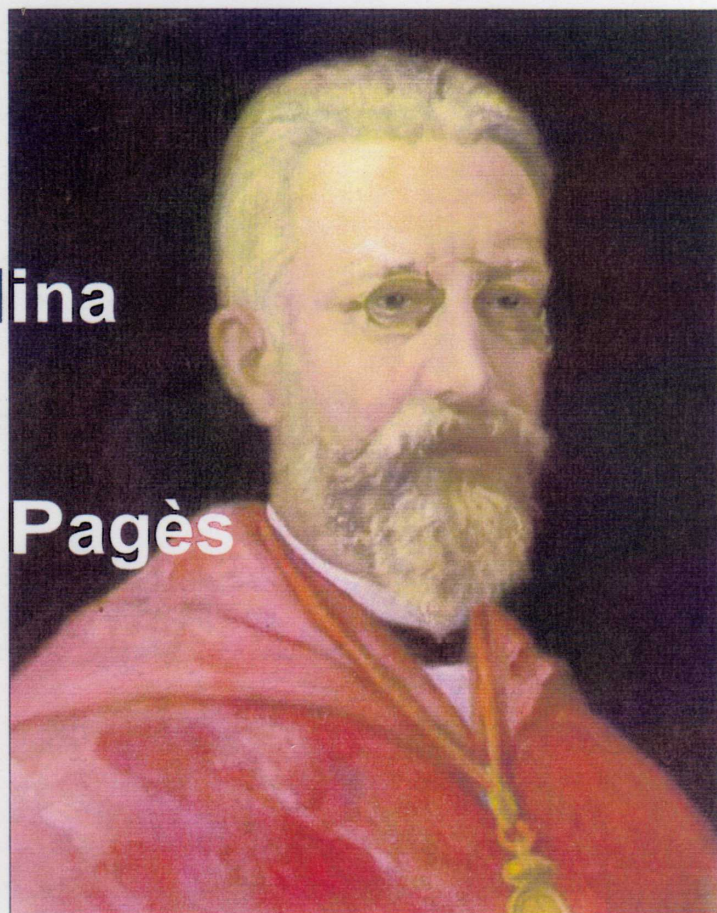
Felibrejada

Butlletí del Grup d'Història del Casal. Mataró. abril-maig-juny 2003, Any X, Núm. 66. Preu: 3,15 €

CENTENARI

Terenci Thos i Codina
(1841-1903)

Josep M. Pellicer i Pagès
(1843-1903)

Josep Maria Pellicer de Dou i Pagès (Barcelona, 1843 - Mataró, 1903)

Per Jaume Vellvehí i Altimira

Anton Pagès, l'avi del nostre biografiat, havia estat alcalde constitucional de Ripoll i a iniciativa de Pròsper de Bofarull va recuperar el 1838 les restes de Berenguer III el Gran, la tomba del qual havia estat profanada poc després de l'incendi i saqueig del monestir el 1835. El 1839 la vila de Ripoll fou incendiada i destruïda durant aquella primera guerra carlina, i Antoni Pagès va voler seguir la mateixa sort que la resta del consistori i fou fet presoner. Amb aquest motiu, la família es desplaçà a Barcelona on va néixer el 1843 en Josep Maria Pellicer de Dou i Pagès, encara que sempre va signar com a Josep Maria Pellicer i Pagès. L'any següent la família retornà a Ripoll on s'establí. Estudià Filosofia i Lletres en la Universitat de Barcelona on obtingué la llicenciatura el 1872. Sembla ser que també inicià els estudis de Diplomàcia però no els va concloure per la dificultat en desplaçar-se a Madrid. També era advocat, malgrat que mai ho reconeixia perquè, segons ell mateix deia "perquè s'havia examinat en aquella època en què tothom que volia passava y es reconeixia tant advocat de secà, que es donava vergonya de dir que ho era".

Professionalment es dedicà a la docència. Des del 1868, el mateix any que s'hi incorporà Terenci Thos, va ser professor a l'Escola Valldemia de Mataró, impartint llatí i llengua i literatura italiana. El 1872, en acabar la carrera es traslladà a Girona on s'involuà en els ambients culturals de la ciutat. Fou mestre i exercí de director del Col·legi de Sant Narcís. Fou un dels fundadors de l'Associació Literària de Girona i vocal de la Comissió de Monuments Històrics de la Província de Girona. Aquell mateix any participà en el certamen literari de la ciutat aconseguint el premi ofert per l'Ajuntament de la vila a la millor monografia d'interès provincial. Aquest primer treball històric li obrí les portes del reconeixement científic: la *Revue des questions historiques de París*, en feu un ressò elogiós i la Reial Acadèmia de la Història el nomenà soci corresponent. Col·laborador de la *Revista de Girona*, el 1874 va formar part del jurat del certamen literari gironí d'aquell any, cosa que repetiria el 1894 com a president del jurat i pronunciant un nou discurs sobre els monestirs medievals. Tornà a Ripoll on renuncià al nomenament de Diputat provincial per no voler desplaçar-se de la vila i allunyar-se de la seva tasca de Delegat de l'Acadèmia de Belles Arts de San Fernando per a la restauració del monestir. Va impulsar la creació del Col·legi de segona ensenyança de Santa Maria de Ripoll i exercí de mestre.

El 1882, en motiu de la malaltia de la seva esposa s'establí novament a Mataró on es reincorporà altre cop a l'escola de Valldemia com a professor i fins a la seva mort. Exercí el càrrec de director literari en substitució d'en Terenci Thos a partir de 1888. A Mataró s'involuà en els ambients culturals convertint-se en un estret col·laborador d'en Terenci.

La restauració de la basílica del monestir de Santa Maria de Ripoll

Es diu que el pare, en Josep Pellicer, va fer jurar als seus fills, davant d'un quadre de la Verge de Ripoll, que no deixarien mai de treballar fins a veure restaurat l'antic monestir, en aquells moments convertit en un munt de runa i enderroc. I aquest jurament fou complert sobrerament per en Josep Maria, però també pel seu germà Pere. Ambdós, per exemple, foren autors de la *Memoria sobre el objeto, conveniencia y autorización de las obras realizadas en Santa Maria de Ripoll* (1883), i en Pere, el 1863, pagà la construcció del mur de la nau on es situà l'urna amb les restes de Berenguer III. En Josep Maria també tingué l'ajut del seu altre germà, el metge Antoni Pellicer, amb qui pogué descobrir i identificar enmig de les runes les tombes de Guifré el Pilós el 1875 o les de Bernat Tallaferro el 1877.

En aquestes primeres dècades de la restauració, els resultats foren modestos per la manca de recursos. Pellicer coincidiria en aquests anys amb dos altres mataronins grans impulsors de la restauració, en Terenci Thos i Codina, membre de la primera comissió de l'Acadèmia de Belles Arts, i en Ramon Arabia, que organitzà excursions al monestir i vetllades acadèmiques en l'Associació d'Excursions Catalana.

La seva activitat científica en els camps de la història i l'arqueologia es centrà durant aquests anys en el monestir de Ripoll. El 1860 va aixecar la runa de la zona del presbiteri de la Basílica i encara va poder veure bona part del mosaic romànic i el va dibuixar. Els successius enrunaments i les pròpies obres de restauració del 1886 acabaren per perdre'l, fins el punt que es decidí substituir el mosaic per un de nova construcció. El 1867, va fundar el

setmanari *El Ripollès*, el primer periòdic imprès en el que llavors es coneixia com l'alta muntanya.

El 1872, Pellicer va publicar el seu primer treball sobre el monestir: *El monasterio de Ripoll*; una obra que ampliaria, tres anys després amb un nou treball. Amb aquell primer llibre aconseguiria els mèrits per a ser admès com a soci en l'Acadèmia de Bones Lletres. La petició la va fer en una carta datada a Girona el juny de 1873, que adreçà a Manuel Milà i Fontanals com a president de l'Acadèmia. En aquells moments, en la junta presidida per Milà també hi havia Terenci Thos i Codina, just qui l'havia motivat amb insistència per a escriure la història del monestir. La Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid el nomenà delegat en la restauració.

La restauració emprendria l'etapa decisiva a partir del 1886 amb l'impuls del bisbe Josep Morgades i l'activitat propagandista del canonge Jaume Collell. A mitjans de

gener de 1886, el bisbe Morgades s'adreçava per carta a Pellicer demanant-li un nou esforç en favor de la restauració: la intervenció en un gran acte mobilitzador a Barcelona. El dilluns 8 de febrer de 1886, en el Saló de Sessions de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, es va reunir la Junta de Barcelona per a la Restauració del monestir per tal de fer una crida a tota la ciutat i a tot el país per a comprometre'ls en la restauració. L'acte solemne va reunir prohoms de la cultura i l'alta burgesia barcelonina i de la noblesa catalana, a més de representants de nombroses entitats, que s'hi aplegaren per escoltar els discursos de l'Elies Rogent, que intervingué com a arquitecte autor del projecte i que va presentar el projecte definitiu; mossèn Cinto Verdaguer, com a poeta i que va glossar el monestir com a bressol de Catalunya; i, evidentment, Josep M. Pellicer com a historiador. En el seu discurs, força extens, va exposar la història del cenobi de forma brillant i fou molt aplaudit. La premsa de l'època se'n va fer ressò fins i tot publicant-li el discurs en capítols, i el cronista de *La veu del Montserrat* va narrar la intervenció del mataroní en aquests termes: "No cal dir com tractà lo Sr. Pellicer lo assumpto al qual ha consagrat se pot dir la sua existència, puix ningú com ell coneix la història, com diriam íntima, de aquelles veneradas ruinas. Una salva de aplausos coronà la lectura del senyor Pellicer..."

La seva participació en la restauració s'ha considerat decisiva pel seu caràcter mobilitzador, constant i diversa. Ja sigui descobrint les tombes comtals, recuperant un mosaic, estudiant la història del monestir i divulgant-la; dirigint i inspeccionant les obres de restauració, ja sigui com a membre de la Comissió de Monuments de Girona o de l'Acadèmia de San Fernando, fent discursos o redactant articles i memòries; el paper d'en Josep Maria Pellicer fou de primer ordre i fa vàlides aquelles paraules del bisbe Morgades pronunciades el 1886 en iniciar-se les obres, que "A usted [Pellicer] se debe, sin disputa, que el monasterio de Ripoll no sea ya un monton de ruinas de imposible donación."

Activitat científica i ciutadana

Historiador i arqueòleg, era membre del cos d'arxivers, de l'Acadèmia de San Fernando de Madrid, de l'Asociación Artístico Arqueológica de Barcelona, de l'Associació Literària de Girona i de l'Acadèmia de Bones Lletres des del 1875. La seva activitat en el món cultural de l'època es centra, des del 1867, en les activitats de promoció de la restauració de la Basílica de Ripoll de la que, com hem dit, en fou un dels principals responsables de què arribés a bon fi. Aquesta activitat li va proporcionar un gran prestigi i fou condecorat pel govern amb la Creu de Cavaller de Carles III. Va ser membre fundador de l'Associació Artístico Arqueológica Mataronesa, la primera associació catalanista de Mataró, formant part de la junta com a director i conservador del museu, fins que l'ajuntament nomenà en Josep Vinardell com a tal el 1894.

El pare Fidel Fita va dir d'ell davant l'Acadèmia de la Història que "ameno y sabio escritor, de talento infatigable y diligencia perspicaz, doctísimo en literatura clásica".

Capçalera del periòdic *La Costa del Llevant* del número d'homenatge a Pellicer.

Fou delegat a Mataró, junt amb Terenci Thos, del Centre Excursionista de Catalunya i, amb ell, impulsor de l'Associació Excursionista de Mataró.

En el camp de l'arqueologia i el col·leccionisme, reuní una considerable col·lecció numismàtica, amb peces romanes recollides en la platja de Sant Simó, que cedí al Museu Episcopal de Vic. I, com a membre de l'Associació Artístico Arqueológica, vetllà per la salvaguarda de les restes arqueològiques que anaven sortint a la llum en les obres que s'anaven realitzant a Mataró. La mort el va sorprendre quan estava escrivint la memòria de les excavacions a Ocata en la finca coneguda com a Cal Ros de les Cabres, que havia adquirit Thomas Morrisson i on el 1901 havien aparegut uns mosaics i de les que ell havia anat fent el seguiment.

Era un home de presència indiscutible en vetllades i sessions acadèmiques. Pronunciant discursos o llegint obres seves fou habitual actor de les sessions de l'Ateneu Mataronès, del Círcol Catòlic, del Centre Industrial i Mercantil, de l'Escola Valldemia, o a Barcelona en les sessions de l'Acadèmia de Belles Arts, del Centre Excursionista de Catalunya o en les de l'Associació Literària de Girona, i, per descomptat, de les que organitzà l'Associació Artístico Arqueológica Mataronesa.

La seva activitat científica fou molt prolífica en obra publicada. Va escriure nombrosos articles d'investigació repartits en els butlletins i revistes de les entitats científiques de les que formava part. La seva dedicació a les tasques de la restauració de la basílica de Ripoll també el portaren a escriure tres obres sobre la història del monestir *El monasterio de Ripoll* (1872), *Santa María de Ripoll* (1875) i *Santa María del Monasterio de Ripoll* (1878), que de fet és la fusió de les dues primeres. Encara va escriure'n una altra, no tan coneguda però, *La crema de Ripoll, 1839!* (1896). A banda d'aquests llibres emblemàtics, fou autor de nombrosos articles, memòries i discursos sobre el desenvolupament de les obres de restauració. Així per exemple, el 1875 publicà "Breve reseña del resultado

de la visita al Real monasterio de Santa Maria de Ripoll", que va tenir força ressò en la premsa catalanista i del que la *Renaixensa* en publicà una ressenya., de la mateixa manera que repetí el 1879 amb la publicació del llibre *Santa Maria de Ripoll. O la Memoria sobre el objeto, conveniencia y autorización de las obras realizadas en Santa Maria de Ripoll* (1883); el *Discurs sobre l'excelencia del santuari de Santa Maria de Ripoll y del objecte de son proxím milenar*, que va publicar en diversos capítols a *La Veu del Montserrat* el 1886, o també *Los restos de Berenguer III el Grande*, publicat a *El Semanario de Mataró* el 1893.

La seva relació amb Mataró també va quedar plasmada en les obres *Estudios historico-arqueológicos sobre Iluro, antigua ciudad de la España tarraconense, región Layetana*, el primer llibre modern d'història de Mataró publicat el 1887, i *Reales privilegios de Mataró* el 1888. En la Ciutat que l'acollí va escriure molt sovint a la premsa local, generalment articles d'història, art o arqueologia, però també algun poema.

Cal destacar també la polèmica que mantingué amb Francesc Carreras i Candi sobre l'explicació del topònim Civitas Fracta a través de la premsa local. Amb l'epígraf *Nous aclariments relatius a la història de Mataró*, Josep Maria Pellicer publicava el setembre de 1891 en *El Semanario de Mataró* una crítica al recent aparegut *Argentona Històrica* de Francesc Carreras i aquest el respongué a través del periòdic *El Cronista*. Pellicer també traslladà els seus arguments a les planes del *Boletín de la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa* el 1892.

Les seves nombroses obres, en el to més literari que crític que caracteritzà l'època, van tenir molt de ressò popular i van aconseguir desvetllar l'afecció per la història i la cultura en general. Els seus treballs, sovint farcits del caràcter romàntic, són el testimoni d'una època i encara resulten interessants pel testimoniatge de les dades que aporta.

Obra literària

Era un home de gran formació clàssica com ho testimonia el fet del domini de moltes d'aquestes llengües, el grec, el llatí, l'hebreu i tenia coneixement de sànscrit i àrab, a banda de dominar perfectament el francès, l'anglès, l'italià i bon coneixement de l'alemany. I aquesta formació li permeté traslladar aquests coneixements a la recerca històrica i també a la creació literària.

Com a poeta si bé no era reeixit, si que donava mostres d'una gran erudició i havia traduït nombroses obres clàssiques. Foren molt celebrades les sessions que protagonitzà en el Centre Excursionista de Catalunya on llegí les seves traduccions al català de les *Siracusanas* i l'*Idil·li Al mort Adonis* de Teòcrit, l'*Epitafi a Adonis* de Bion d'Esmirna i l'*Hero i Leandre*, així com una obra pròpia a imitació d'Homer, l'*Epitafi a una mare*. També va iniciar un poema que havia de narrar l'epopeia catalana a Orient, *L'Entensiada*, però que no va concloure degut als seus quefers professionals; i

traduí de l'anglès al català *l'Himne a Santa Cecília de Dryden*.

La seva producció poètica es troba repartida en la premsa periòdica de l'època: la *Cronica mataronesa*, *El Semanario de Mataró*, el *Boletín de la Escuela Valldemia*, o *El Eco de la Montaña de Vic*. També *La Renaixensa* li publicà la traducció de les *Siracusanas* de Teòcrit que acompanyà amb un estudi crític.

Resulta interessant veure com algunes de les seves composicions traspuen el seu món recurrent, el monestir de Ripoll. Aquest és el cas del poema *L'unihc consol de la vila*, l'egloga *Amelia y Olinda*.

Sembla ser que va publicar un volum amb composicions poètiques en català, castellà, llatí i grec i va traduir del francès *Història d'una mare* amb un pròleg i una biografia de P. Champagnat. Deixà inacabada una obra sobre la Congregació dels Germans

Maristes i de la vida del seu fundador.

I, per a la *Costa de Llevant*, deixà per concloure la sèrie d'articles que havia començat en defensa de la llengua catalana.

Tenia un caràcter molt especial que el feia viure apartat de tothom i de tot menys de l'estudi. Era un enamorat de les Belles Arts, historiador, arqueòleg, poeta, professor de violí i autor de més d'una composició musical. Probablement aquest caràcter retret i les seves concepcions polítiques, les d'un catalanista militant com en Terenci quan a Mataró aquests amb prou feines es podien comptar amb els dits d'una mà; un conservador catòlic tradicionalista, quan aquests participaven de les pugnes amb els liberals pel control de l'Ajuntament i de les institucions de la ciutat, el portaren a una situació de menysteniment per part de les classes dirigents del Mataró de l'època.

Marginació i oblit

Un dels seus biògrafs deia referint-se a Ripoll que "iveurem si serà tant ingrat com Mataró, la ciutat enaltida per l'il·lustre foraster, que li va pagar gairebé sempre, fins a l'hora de la mort, de la manera més crudel y més desairada!"

I el biògraf conclouia: "La gent analfabeta podrà desconèixer el perquè ell no s'exhibia may; però mentres quedí una pedra en el lloch del venerable monastir, el nom de l'il·lustre finat serà proclamat ben alt; y mentres en aquell troç de la riallera costa de llevant hi existeixi l'industriosa Mataró, malgrat les amargues ingràtuts, tothom sabrà que qui més la va glorificar y va desenterrar la seva executoria de noblesa va ser el ripollès que ocupa un dels llochs d'honor entre'l nombrós estol catalanista, En Joseph Mª Pellicer de Dou y Pagès (A.C.S.)"

La redacció del setmanari catalanista *Sol·ixent* deia el 30 de maig "Nostre mestre, lo malaguanyat historiador de la Basílica de Ripoll, l'zelós y sabí Director literari del col·legi de Valldemia, 'l gran civich, qu'ab sa privilegiada pluma y ab sa ciencia admirable, ha

arrencat de las pedras quelcóm de la historia de Iluro (...) 'l músich distingit, 'l sabi llatísta, l'eminent traductor del clasicisme grech, 'l filólech en fi mes autorisat entre nosaltres, acaba d'entregar sa ánima al Criador, sobtadament, d'un sol cop de dalla,".

També La Costa de Llevant remarcava la marginació soferta per Pellicer: "Víctima d'aytal desenfó, y víctima heróica, ja que si era un enemich com no podía menys d'esserho del caciquisme, no era en cambi un beligerant, ha mort En Pellicer de Dou y Pagés, poch menys que com mort en un recó d'estable la gatinada sobrerera, abandonat dels seus, d'aquells mateixos que dihentse mataronins emperó sens que aquest atribut presuposi la més petita guspira de carinyo pel tros de terra qu'en mal hora's vegé naixer, s'han oblidat, (vergonya causa'l dirho), de la més gran, de la més noble y desinteressada, de las reivindicacions qu'ab febre del entusiasme, y ab la rojor al rostre per llur dignitat ofesa, hagi pogut jamay escriurer'l més gran civich, 'l patriota més eminent." I concloua: "Per aixó nosaltres, al recordar'l despreci ab que foren tingudas per bona part de mataronins y potser principalíssimament pels més poderosos, las eminents cualitats de nostre malaguanyat amich y mestre, no podém menys avuy per avuy que dedicarli'l present número, mostra fidel encara que insignificant d'eterna recordansa."

El mateix Pellicer expressava aquest sentiment d'ingratitude tot recordant la seva obra sobre Iluro i compromentent-se a prosseguir en la recerca: "i com que persisteixo encara en millorar i completar aquell treball modest, no amb l'esperança de lucre o per contraure mèrit poques vegades reconeguts, rarament recompensats, sinó perquè tals no infructuosos aficions han estat el més dolç esbarjo de la meua vida i amb elles he de morir". I el gener de 1892 delatava clarament que el menyspreu li venia de l'hereva de l'antiga Iluro quan es comprometia a prosseguir els seus estudis "amb afany gratis et amore (és molt dur dir-ho a Mataró) com fins al present, els estudis especials que a aquesta antiquíssima ciutat des de ja llunyana data li consagra..."

Les acadèmies i associacions on havia militat i la premsa catalanista es feren ressò del seu traspàs amb notes necrològiques, algunes molt sentides com les del Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, les del setmanari catalanista Sol-ixent, les de La Costa de Llevant o les de la Fulla catalanista del Diario de Mataró. Però també donaren la notícia en nota necrològica La Veu de Catalunya, La Renaixença, el Boletín de la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa, o el de l'Academia de Bones Lletres i el de l'Acadèmia de la Historia.

El pare Barbena, en la seva necrològica en la Costa de Llevant concloua dient: "Si á n'els seus funerals no si va veurer aquell seguici abigarrat qu'hem vist tantas vegadas fins darrera de cualsevol <<ximple>> de vida xorca y á voltas poch lloable, té en cambi la veneració de tants deixebles, l'estimació de tants amichs, ..."

Va morir a Mataró el 26 de maig de 1903.

Bibliografia:

BARBENA, P. Prev.: "D. Joseph M^a. Pellicer" a La Costa de Llevant, setmanari il·lustrat catalanista. Any X, núm. 25, 28 de juny de 1903, Impremta de Felicià Horta, Mataró, 1903.

CARRERAS i CANDÍ, Francesc: "Nous aclariments relatius a la història de Mataró". a Felibrejada. Butlletí del Grup d'Història del Casal. Any I, núm 4 abril 1994, pàg. 7-8. (Traducció al català i notes de Jaume Vellvehí). Grup d'Història del Casal. Mataró 1994.

GRAUPERA i GRAUPERA, Joaquim: Josep Puig i Cadafalch i l'Associació Artística Arqueològica Mataronesa, Grup d'Història del Casal, Mataró, 2001.

La Costa de Llevant, setmanari il·lustrat catalanista. Any X, núm. 25, 28 de juny de 1903, Impremta de Felicià Horta, Mataró, 1903.

LIGOS i HERNANDO, Víctor: Cent anys d'excursionisme mataroní. Agrupació Científico Excursionista 1898-1998. Caps de Bou, 26. Patronat Municipal de Cultura, Mataró, 1999.

Mataronins en la restauració de Ripoll. 1893-1993 centenari de la consagració de la basílica. Grup d'Història del Casal, Mataró, 1993.

PELLICER y PAGÈS, José M.: El monasterio de Ripoll. Manuel Llach, Gerona, 1872.

PELLICER y PAGÈS, José M.: Santa Maria del monasterio de Ripoll. Estampa y Tipografia de Feliciano Horta, Mataró, 1888.

PELLICER y PAGÈS, José Maria - PELLICER y PAGÈS, Pedro: Memoria sobre el objeto, conveniencia y autorización de las obras realizadas en Santa Maria de Ripoll Imprenta Ramon Anglada y Pujals, Vic, 1883.

PELLICER y PAGÈS, José M.: Estudios historico-arqueológicos sobre Iluro, antigua ciudad de la España tarraconense, región Layetana. Estampa y Tipografia de Feliciano Horta, Mataró, 1887.

PELLICER y PAGÈS, José M.: Reales privilegios de Mataró. Estampa y Tipografia de Feliciano Horta, Mataró, 1888.

PELLICER y PAGÈS, José M.: Influjo civilizador de los cenobios medioevales en el noreste de España. Discurso del presidente del jurado de la Asociación Literaria de Gerona José M. Pellicer y Pagés. Imprenta y libreria de Paciano Torres, Gerona, 1894.

PELLICER DE DOU i PAGÈS, Josep Maria: "El Dr. D. Terenci Thos y Codina, director literari durant vint anys del col·legi Valldemia" a La Costa de Llevant, 28 de juny de 1903, Any X Impremta de Felicià Horta, Mataró 1903.

PELLICER i PAGÈS, Josep M.: "Nous aclariments relatius a la història de Mataró". a Felibrejada. Butlletí del Grup d'Història del Casal. Any I, núm 3 març 1994, pàg. 5-7. (Traducció al català i notes de Jaume Vellvehí). Grup d'Història del Casal, Mataró 1994.

R.S.P.: "En Joseph M^a. Pellicer de Dou y Pagés", a Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, Any XIII, núm. 101, juny de 1903. Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona 1903.

Sol-ixent. Setmanari catalanista. Any I, núm. 22, 30 de maig de 1903, Impremta F. Horta, Mataró.

VELLVEHÍ i ALTIMIRA, Jaume: "La restauració de la Basílica de Ripoll i els mataronins" a Mataroscrit, núm. 88, novembre 1993, pàgs. 45-46.

VELLVEHÍ i ALTIMIRA, Jaume: Terenci Thos i Codina (1841-1903). Un home de la Renaixença. Premi Iluro 2002. Caixa Laietana, (en premsa).

Josep Maria Pellicer i Pagès: de Ripoll a Mataró / del patrimoni històric a l'arqueològic (1843 - 1903)

Per Joan Francesc Clariana i Roig

Sens dubte, Josep Maria Pellicer, fou un dels personatges cabdals en el salvament del patrimoni històric de Catalunya, nascut a Barcelona el 1843, fill d'una família d'origen ripollès, exercí la seva labor pedagògica, com a mestre, tant a Ripoll, com a Girona, i, finalment, a Mataró, en el col·legi de Valldemia on arribà a ésser-ne el director, així mateix participà activament en el moviment cultural de la Renaixença.

La recuperació del monestir de Santa Maria de Ripoll:

Des del 1867 participà en les activitats de promoció de la restauració de l'important conjunt arquitectònic del segle XI. Des del punt de vista dels erudits catalans de la Renaixença, s'associava la idea que la recuperació del conjunt de Ripoll equivalia, en part, a recuperar la identitat nacional. Aquesta concepció naixia des del moment que Bonaventura Carles Aribau publicà, el 1833, "La Pàtria", obra amb la que es venia a ressuscitar la consciència nacional de la qual Santa Maria de Ripoll era considerada com el "bressol de Catalunya".

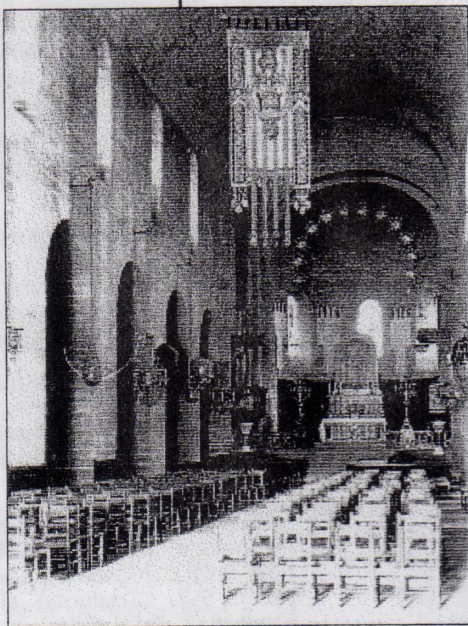
Si bé la Comissió per a la Restauració i Conservació de Ripoll havia estat creada l'any 1862, amb la participació de la Comissió de Monuments de la Província de Girona, la Reial Acadèmia de Belles Arts de Barcelona i la Reial Acadèmia de San Fernando de Madrid i amb figures de renom com Terenci Thos i Codina, Elies Rogent i Manuel Milà i Fontanals. No és fins el 1867 en que entrà a formar-ne part Josep M. Pellicer, el qual pocs anys abans (el 1860) n'havia estudiat i dibuixat el mosaic romànic del presbiteri amb la realització d'una excel·lent aquarel·la. Aquell mateix any Pellicer fundà el diari "El Ripollès", col·laborava també en la "Revista de Girona", i poc temps més tard fou designat, per la Real Acadèmia de San Fernando de Madrid, com a delegat per a la conservació del monestir. Evidentment la seva contribució en la recerca d'ajuts, el seu entusiasme i coratge feren que el bisbe de Vic, el Dr. Morgades, li va manifestar clarament, en el moment d'inici de les obres de recuperació, tal com va recollir "El Noticiero Mataronés" de 15 de setembre de 1894, dient-li que:

"A usted se debe, sin disputa, que el monasterio de Ripoll no sea ya un montón de ruinas, de imposible donación".

El dia 8 de febrer de 1886 fou el moment clau de la crida i punt de sortida vers la recuperació de Ripoll. Tal com recull

Jaume Vellvehí:

"El dilluns 8 de febrer de 1886, en el Saló de Sessions de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, es va reunir la Junta de Barcelona per a la Restauració de Ripoll per tal de fer una crida a tota la ciutat i a tot el país per a comprometre'ls en la restauració. L'acte solemne va reunir prohoms de la cultura i l'alta burgesia barcelonina i de la noblesa catalana, a més de representants de nombroses entitats, que s'hi aplegaren per escoltar els discursos de l'Elies Rogent, que intervingué com a arquitecte autor del projecte i que va presentar el projecte definitiu; mossèn Cinto Verdaguer, com a poeta i que va glossar el monestir com a bressol de Catalunya; i, evidentment, Josep M. Pellicer com a historiador. En el seu discurs, força extens, va exposar la història del cenobi de forma brillant i fou molt aplaudit. La premsa de l'època se'n va fer ressò fins i tot publicant-li el discurs en capítols, i el cronista de "La veu de Montserrat" va narrar la intervenció del mataroní en aquests termes:

Monestir de Ripoll poc després de la restauració amb l'estendard amb el vers d'en Terenci Thos.

'No cal dir com tractà lo Sr. Pellicer lo assumpto al qual ha consagrat se pot dir la sua existència, puix ningú com ell coneix la història, com diriam íntima, de aquelles veneradas ruinas. Una salva de aplausos coronà la lectura del senyor Pellicer...'

A partir d'aquesta Sessió es crearen Junes Locals per a la Restauració arreu de Catalunya i tant Terenci Thos com Josep M. Pellicer prosseguiren les seves activitats individuals en pro del monestir. La seva implicació en el projecte i en el món cultural de l'època els va dur el 1888 a crear l'Associació Artística Arqueològica

Mataronesa que, lògicament, tindria entre els seus objectius la participació en la restauració de Ripoll erigint-se, molt probablement, com a Junta local de Mataró per a la Restauració de Ripoll" (Vellvehí 1993, pp. 22-23).

Evidentment, la participació de Pellicer fou decisiva per assolir la restauració de Ripoll i, ell mateix n'era conscient, així en la seva obra "Santa Maria del Monasterio de Ripoll" (1888) fa recull d'un article sobre la sessió, de 8 de febrer de 1886, de l'Acadèmia de Belles Arts:

"Abrió la sesión con galanas y entusiastas palabras de salutación al Prelado el Sr. D. Carlos de Fontcuberta, presidente accidental de la Academia, diciendo que esta se consideraba muy honrada con aquel acto tan en consonancia con el objeto de su instituto y con sus tradiciones. Luego en breves frases indicó el Excmo. Sr. Morgades el objeto de la reunión, y dijo que iban á exponerlo el historiador, el arquitecto y el poeta, aludiendo á los Sres. Pellicer, Rogent y Verdaguer. El primero leyó entonces un magistral discurso en que presentó la restauración de SANTA MARÍA como una justa reparación de la iniquidad de 1835, y un condigno tributo de Cataluña á la memoria de los fundadores de nuestra nacionalidad. No es menester decir como trató el Sr. Pellicer el asunto, al que ha consagrado se puede decir su existencia, pues nadie como el conoce la historia casi diríamos íntima de aquellas venerandas ruinas. Una salva de aplausos coronó la lectura del Sr. Pellicer, y en seguida habló el arquitecto D. Elías Rogent ..." (Pellicer 1888-B, p. 303).

A partir d'aquell moment es crearen les Junes Locals per a la Restauració de Ripoll i, entre els anys 1888 i 1889, es reuní un important fons econòmic mercès al qual s'aconseguí que a l'any 1893 estigués finalitzada l'obra de restauració. La gent de Mataró no sols hi participà econòmicament sinó que també feu lliurament de l'estendard, amb la bandera catalana, de disseny modernista que presidí la nau fins la seva destrucció el 1936, essent restituït aquest pel Grup d'Història del Casal a l'any 1997 (veure <http://personal2.iddeo.es/cabrespina/estendard/estenda.html>). El moment concloent de la restauració va tenir lloc el dia 1 de juliol del mateix any 1893, a Ripoll, i en un acte amb tota solemnitat es dipositaren les restes de Ramon Berenguer III i del Comte Tallaferró, mentre que les restes de Guifré el Pelós foren col·locades en una urna en un lloc preferent i coberta amb un domàs. Aquesta activitat li proporcionà un gran prestigi, essent condecorat pel govern amb la insígnia de Carles III.

L'Associació Artística Arqueològica Mataronesa:

La sort que Pellicer vingués a viure, a causa del seu treball, a Mataró fou una circumstància decisiva per a despertar i organitzar les inquietuds locals de recuperació del passat arqueològic de la nostra ciutat.

L'Associació Artística Arqueològica Mataronesa fou constituïda oficialment el dia 29 de desembre de 1888 amb els promotors següents:

Terenci Thos i Codina (president)
Gabriel Cardona, escolapi (sots-president)
Emili Cabanyes, arquitecte (tresorer)
Josep M. Pellicer (conservador del museu)
Josep Manen (secretari)
Josep Puig i Cadafalch (vocal)
Antoni Ferrer i Arman, director de l'Escola d'Arts i Oficis (vocal)
Mn. Gaspar i Collet, professor de

música a l'Escola d'Arts i Oficis (vocal)
Antoni Viada i Viladesau, professor de música (vocal)

Altres col·laboradors:

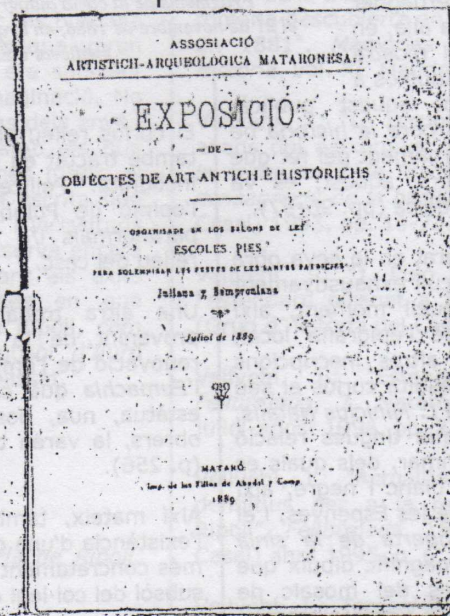
Claudi Planas, poeta
Frederic Fonrodona, rapsode
Manuel de Bofarull
Pere Jofre
Josep M. Boter
Joaquim Artiz
Josep Vinardell

Elegiren com a llengua el català, al contrari de l'Associació Artística Barcelonesa, fundada el 1877, que s'expressava en castellà. Un dels seus objectius bàsics era la creació d'un museu local d'arqueologia i art per tal de recuperar i salvaguardar el patrimoni de Mataró i la comarca.

Els actes de l'esmentada associació, si observem la composició dels seus membres, comprendrem el motiu pel qual estaven centrats bàsicament en vetllades musicals, poètiques, etc. A part de recollir fons per a la restauració de Ripoll, també organitzaren exposicions d'objectes recuperats amb destí al futur museu local, com ho fou la que es realitzà durant les festes de Les Santes el juliol de 1889 en el col·legi dels Escolapis de Santa Anna.

Dos anys abans, el 1887, Pellicer havia publicat la seva principal obra de temàtica arqueològica: "*Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro. Antigua ciudad de la España Tarraconense, región Layetana*", editada a Mataró a la impremta de Felicià Horta del carrer Argentona. L'obra va constituir, a nivell local, el que avui en diríem un "best seller" i, en els cercles erudits mataronins, el llibre tingué una gran acceptació.

L'any següent, el 1888, va sortir a la llum una altra obra, aquesta de caire netament històric: "*Reales Privilegios de Mataró*" i, un any abans de la seva mort, en el 1902, l'obra en la qual feia referència a les tradicions de Mataró i a les seves Santes patrones: "*Mataró, synthesis, historial d'aquesta ciutat*".

Catàleg de l'exposició d'objectes d'art del 1889

Valoració crítica de l'obra de Pellicer en el camp de la recuperació i salvaguarda arqueològica:

Pellicer era bàsicament un bon coneixedor dels clàssics llatins i grecs, així ho veiem repetidament en les cites que fa dels autors clàssics en el seu llibre sobre *Iluro*. Els seus bons coneixements el portaren, fins hi tot, a traduir una obra sobre "*Hero i Leandre*".

El llibre d'*Iluro* és un dels elements que ens serveix per veure la gran vàlua d'aquest personatge en el terreny de l'arqueologia, així com també el llarg

rosari de petits articles reivindicatius que anaven apareixent a la premsa local a mesura que s'anaven descobrint nous vestigis i objectes.

Pel que fa al terreny de la prehistòria, la seva aportació fou més aviat escadussera, sols fa esment i publica el dolmen de Vallgorguina, amb un excel·lent dibuix paisatgístic gràcies al qual coneixem la disposició real dels elements que composaven inicialment el megàlit.

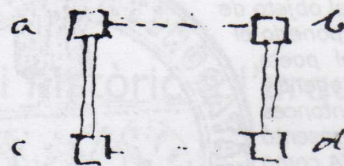
En referència a les descobertes protohistòriques de Cabrera de Mar, si bé mitjançant les descobertes de Rubio de la Serna (pp. 127, 129, 131, 149 i 253), a Can Rodon de l'Hort, es coneixien els aixovars de les tombes ibèriques, en canvi encara no es sabia res de l'existència del poblat ibèric de Burriac, per la qual cosa Pellicer s'imaginava que les troballes correspondrien a guerrers que haurien viscut en un poblat de palafits situat en uns hipotètics aiguamolls prop de la costa (p. 84).

Resulta encara avui interessant la divulgació que fa d'un lot de disset monedes amb la llegenda d'ILTURO, en caràcters ibers. L'estudi l'efectuà el seu amic Celestí Pujol, expert en numismàtica.

La notícia que ens donà de les troballes de sitges ibèriques a prop de la Torre dels Encantats, a Caldes d'Estrac, no fou exempta de polèmica. Joaquim Salarich, que era familiar del poeta Jacint Verdaguer i que, per raons de salut s'estatjava allà, en una excursió a aquella localitat li mostra uns materials i facilità còpia dels dibuixos a Pellicer, els quals posteriorment aquest publicà. Salarich, en la seva obra "Apuntes para la historia de Caldas de Estrach", es queixà amargament pel fet que ell havia confiat amb En Pellicer i, aquest, es va avançar donant a conèixer la descoberta (pp. 96-97).

Sens dubte, el tractament més acurat en la seva obra és el de les troballes de Mataró, recull exhaustivament tots els vestigis coneguts en aquell moment, així veiem com fa un ampli recull de l'epigrafia local, pedestals d'estàtues del *forum* i altres inscripcions lapidàries (pp. 257, 261 a 265). Resulta curiós el seu bon coneixement de la inscripció de *L. Minicius Natalis*, i que considerava la possibilitat que tingués relació amb els banys termals de Can Xammar, dels quals es tenia notícies del gran mosaic en blanc i negre, així com de l'aqüeducte de la Baixada de les Espenyes, i el fet d'identificar l'indret com la "huerta de la sinia Nadal" (p. 365). També veiem el magnífic dibuix que publicà de la sanefa d'esvàstiques del mosaic de "signinum" de Can Fradera, a la Plaça Gran (aleshores Can Guanyabens), i que hom pensava que era d'origen grec (p. 227).

a la seccion horizontal de los cuatro machones en que se apoya el cimborio;

que refiero a los cuadradores a, b, c y d, en la manera que el area

lerar en el crucero el cimborio, en la forma que se ve en el plano de Oliva y el sarcófago de San Isidro.

En otro particular apuntes - el cimborio. En esta ocasión para enmarcar el sepulcro de la sala de la Virgen con que V. ha a la sala de la Virgen. En el plano de la restauración de la sala de la Virgen, en el plano de la restauración de la sala de la Virgen, en el plano de la restauración de la sala de la Virgen.

José M. Pellicer, Pujol

sepulcros de los reyes de Asturias. Este es mi parecer, sobre el sepulcro, no obstante de que por motivo de brevedad se podría to-

Fragments de la carta autògrafa que Pellicer envià a Elies Rogent, el 21 de novembre de 1888, en la qual es refereix a la localització del mosaic medieval i als sepulcres de Ripoll.

El curiós relleu amb la inscripció "POMPEA" (p. 189), també tractat en el seu llibre, és encara avui dia una incògnita. Pellicer, bàsicament, del mateix recull l'opinió de Puigblanch que hi veia elements quasi paranormals i/o misteriosos en la interpretació del relleu del casc.

Una altra troballa significativa és la que recull provenint de la Baixada Feliu, amb motiu de la renovació de l'empedrat no sols va sortir l'estàtua de l'*Eumachia* que coneixem sinó, a més, una segona estàtua, nua, possiblement d'una Venus i que, els obrers, la varen trossejar per considerar-la impúdica (p. 256).

Així mateix, també feu esment de les notícies de l'existència d'una gran necròpoli a la zona de La Riera, més concretament fent referència a les troballes en el subsòl del col·legi del Cor de Maria (p. 253).

L'existència d'una vila romana en els terrenys de les masies de Torre Llauder i de Can Tunyí ja era

coneguda en aquell temps, ens explica entre altres la troballa de mosaics i fragments ceràmics amb marques epigràfiques de terrissaire (p. 243):

PANSCAVRI

IBER OF (=L·HER·OP, en tègula?)

B (en àmfora?)

Pellicer publicà per primera vegada, que en tinguem coneixement, la planta i l'alçat de la Torrassa del Moro de Llinars del Vallès (p. 220). Gràcies a ell també ens ha arribat la darrera imatge de la porta principal de les muralles del 1500 de Mataró, més coneguda com porta dels bucranis o portal de Barcelona, la qual ostentava un curiós relleu clàssic de mètopes que representaven testes de bucranis alternades amb motius vegetals estilitzats (p. 482).

La premsa local d'aquella època està plena de notícies, signades per Pellicer, sobre troballes en el casc antic de Mataró, així ens explica en una d'elles les obres que es feren en la recolzada del carrer d'En Pujol i com foren exhumats diversos vestigis, d'entre els quals ens esmenta un basament de columna (possiblement del "macellum" de la Plaça Xica) i el que ell descriu com una motllura d'ara que, creiem, no seria altra que la motllura decorada, en marbre blanc de Carrara, que durant molts anys s'havia atribuït erròniament a Torre Llauder ("Semnario de Mataró", any VII, n. 18, de 4 de maig de 1889, pp. 3-4).

Finalment, assenyalar com a curiosa i significativa, per la seva raresa, la notícia que ens donà de la troballa d'un "tremis" d'or visigòtic a la platja de Mataró i que avui es creu perdut ("Medalla de oro visigoda", *Boletín de la Asociación Artístico-Arquitectónica de Barcelona*, abril 1892; reproduït a *Felibrejada*, 40, febrer-març 1998, pp. 10-13).

L'obra de Pellicer, malgrat que alguns l'hagin taxat de fantasiosa i poc rigorosa, manté encara la seva vigència i actualitat, evidentment l'estil del tractament dels temes històrics, al llarg dels anys, ha variat; actualment es busca que les afirmacions tinguin elements que demostrin l'evidència, això en l'època de Pellicer era quelcom anecdòtic, es buscava bàsicament divulgar i engrandir els fets que varen donar origen a Catalunya, aquesta raó era suficient per dispensar les llicències i excés d'imaginació. No obstant l'obra de Pellicer ha superat el pas dels anys i tenint present l'escassetat de mitjans amb els que treballava, aquest fet encara li suma més mèrit, el resultat és el llegat d'un conjunt d'obra escrita que ens permet veure amb detall el moment i vicissituds que s'estaven visquent; la seva obra conserva encara la nota d'espontaneïtat i d'emoció davant els èxits obtinguts, tant en les grans empreses en que participà, com ho fou la restauració de Ripoll, com amb les noves descobertes que el subsòl d'Iluro anava obsequiant als protectors del seu passat.

BIBLIOGRAFIA:

Artigas, J.: *El monasterio de Santa María de Ripoll*. Barcelona 1886.

Barral, X.: *Els mosaics de paviment medievals de Catalunya*. Barcelona 1979.

Graupera, J.; Graupera, T.; Layret, L.; Llovet, E.; Vellvehí, J.; Vives, M.: *Mataronins en la restauració de Ripoll. 1893-1993, centenari de la consagració de la basílica*. Mataró (Grup d'Història del Casal) 1993.

Graupera, T.: "Actualitat: El Grup d'Història del Casal promou la reproducció de l'estendard modernista de Ripoll". *Felibrejada*, 7. Mataró (Grup d'Història del Casal) juliol-agost 1994, pp. 17-18.

Maestre, V.: "Elias Rogent, arqueólogo y restaurador. Notas para la historia de la restauración de Santa María de Ripoll". *Revista de Girona*, vol. XXIV, núm. 83, 1978, pp. 201-212.

Junyent, E.: *El monestir de Santa Maria de Ripoll*. Barcelona 1975.

Pellicer, J.M.: *El monasterio de Ripoll*, Girona 1873.

Pellicer, J.M.: *Santa María de Ripoll*, Girona 1878.

Pellicer, J. M.: *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro. Antigua ciudad de la España Tarraconense, región Layetana*, Mataró 1887.

Pellicer, J.M.: *Reales Privilegios de Mataró*, Mataró 1888-A.

Pellicer, J.M.: *Santa María del Monasterio de Ripoll*, Mataró 1888-B.

Pellicer, J.M.: *La crema de Ripoll, 1839!*. Mataró 1896.

Pellicer, J.M.: *Mataró, synthesis, historial d'aquesta ciutat*, Mataró 1902.

Ribas, M.: "L'estendard de Mataró a Ripoll". *Felibrejada*, 15. Mataró (Grup d'Història del Casal) abril 1995, pp. 3-4

Rogent, E.: *Santa María de Ripoll. Informe sobre las obras realizadas en la basílica y las fuentes de la restauración*. Barcelona 1887.

Rubio de la Serna, J.: "Noticia de una necrópolis anteoromana descubierta en Cabrera de Mataró (Barcelona) en 1881". *Memorias de la Real Academia de la Historia*, vol. XI. Madrid 1888.

Vellvehí, J.: "La recuperació de la basílica de Ripoll abans del naixement de l'associació". *Mataronins en la restauració de Ripoll. 1893-1993, centenari de la consagració de la basílica*. Mataró (Grup d'Història del Casal) 1993, pp. 19-23.

Vellvehí, J.: "J. Puig i Cadafalch: Esbós inèdit de l'estendard ofrenat a Ripoll". *Felibrejada*, 2. Mataró (Grup d'Història del Casal) febrer 1994, pp. 3-4.

Vellvehí, J.: "Estendard modernista de Ripoll". *Felibrejada*, 7. Mataró (Grup d'Història del Casal) juliol-agost 1994, pp. 22-23.

Vellvehí, J.: "Actualitat: Es presenten els dissenys definitius per a la reproducció de l'Estendard de Ripoll". *Felibrejada*, 15. Mataró (Grup d'Història del Casal) abril 1995, p. 6.

Vellvehí, J.: *Terenci Thos i Codina (1841-1903). Un home de la Renaixença*. Premi Iluro 2002. Mataró, en premsa.